

Ryszard Jedliński

PRZYJAŹŃ jako wartość w rozumieniu gimnazjalistów

Znaczenie słowa *przyjaźń* jest współcześnie nieostre, gdyż zmieniało się w poszczególnych epokach, rozmaicie też było i jest interpretowane przez społeczności różnych kultur, a także przez badaczy z kręgu takich dyscyplin naukowych, jak filozofia, socjologia, psychologia, językoznawstwo i inne. Słusznie więc twierdzi Jadwiga Puzynina, że dzisiaj możemy mówić o różnych stopniach przyjaźni¹. Z drugiej jednak strony, interesujące nas słowo jest jasne etymologicznie. *Słownik etymologiczny języka polskiego* Wiesława Borysia podaje następującą definicję owego leksemu: ż. od XIV w. „bliskie serdeczne, przyjacielskie stosunki”, w stp. też „opieka, pomoc prawna”. Ogsłow.: cz. *přízeň*, *-ně* „zyczliwość, przychyłność, sympatia”, ros. *prijazn* „zyczliwość, przyjaźń; zyczliwy stosunek, sprzyjanie”, scs. *prijazn* „przyjaźń; przyjaciel”. Ps. *prijazn* ż. „sprzyjanie komuś, zyczliwość, przyjaźń”, nazwa czynności od ps. czas. *prijati* „sprzyjać, być przychylnym, zyczliwym, okazywać przyjaźń” (zob. *sprzyjać*, z przyr. *-zn* – od tego *przyjazny* (por. np. s.-ch. *prijāzan* „uprzejmy, grzeczny”; przym. utworzony jak np. *żyzny* od stp. *žyžn*, zob. *żyzny*); *przyjaźnić się*².

Jak można zauważyć, już w prasłowiańszczyźnie słowo *przyjaźń* znaczyło ‘sprzyjanie komuś, okazywanie mu zyczliwości’. Również przez następne stulecia ludzie wpisywali je do kategorii uczuć. W taki też sposób jest kategoryzowane w *Słowniku wileńskim*: „Uczucie, które łączy z sobą nie interesem, ale zyczliwością, gotowością do ofiar, wspólnością sposobu myślenia, sprzyjanie, przyjacielstwo, pozycie dobre z kim”³.

¹ J. Puzynina, *Słowo – wartość – kultura*, Lublin 1997, s. 359.

² W Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005, s. 498.

³ *Słownik języka polskiego*, red. A. Zdanowicz *et al.*, t. II, Wilno 1861, s. 1290.

Ale już w *Słowniku warszawskim przyjaźń* jest rozumiana jako więź: „stosunek serdeczny z kim, przyjaciółstwo, zyczliwość”⁴. Podobnie, a więc w kategorii więzi społecznej, interpretuje interesujący nas leksem *Słownik języka Adama Mickiewicza*: „bliskie, serdeczne stosunki, zażyłość, zyczliwość”⁵.

Współczesne słowniki języka polskiego definiują przywołane słowo w aspekcie więzi społecznej. Na przykład *Słownik języka polskiego* pod redakcją Witolda Doroszewskiego podaje następujące znaczenie owego pojęcia: „bliskie, serdeczne stosunki z kim, oparte na wzajemnej zyczliwości, szczerości, zaufaniu, możliwości liczenia na kogo w każdej okoliczności; zyczliwość, serdeczność okazywana komu”⁶. Analogiczną definicję można znaleźć w *Słowniku* Mieczysława Szymczaka.

Słownik współczesnego języka polskiego pod redakcją Bogusława Dunaja słowo *przyjaźń* notuje w znaczeniu: „więź między osobami oparta na wzajemnej zyczliwości, szczerości, zaufaniu, możliwości liczenia na kogo w każdej okoliczności; zyczliwość, serdeczność okazywana komu”⁷.

Zamieszczone we współczesnych słownikach języka polskiego definicje określają PRZYJAŹŃ jako więź łączącą ludzi, czyli jako społeczne stosunki międzyludzkie, które są wyrazem postawy jednego człowieka względem drugiego.

Przyjaźń idealna a przyjaźń prototypowa

Idealne rozumienie PRZYJAŹNI widoczne jest już w pracach Arystotelesa i Cicerona. Starożytni Grecy uważali PRZYJAŹŃ za najszczęśliwszą i najbardziej ludzką ze wszystkich rodzajów miłości. Arystoteles twierdził, że jest ona „pewną cnotą lub czymś z cnotą związanym, a ponadto jest czymś dla życia najkonieczniejszym”⁸. Według tego filozofa, najdoskonalsza jest PRZYJAŹŃ między ludźmi etycznie dzielnymi i podobnymi do siebie w dzielności etycznej. Stąd znana jego teza: „ludzie dobrzy to tyle co przyjaciele”⁹. Dowodził przy tym, iż cechy charakterystyczne owej cnoty wypływają z ustosunkowania się człowieka do samego siebie, co sugeruje zakotwiczenie się jej w miłości własnej. A zatem siła i jakość miłości własnej wyznaczają siłę i jakość miłości przyjaciół. W rozumieniu Arystotelesa PRZYJAŹŃ rodzi się „z zyczliwości, ze spontanicznego świadczenia dobra i z nie-

⁴ *Słownik języka polskiego*, red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, t. V. Warszawa 1912, s. 296

⁵ *Słownik języka Adama Mickiewicza*, red. K. Górski, S. Hrabec, t. VII, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1971, s. 190.

⁶ *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, t. VII, Warszawa 1965, s. 532.

⁷ *Słownik współczesnego języka polskiego*, red. B. Dunaj, Warszawa 1996, s. 905.

⁸ Arystoteles, *Topiki*, Warszawa 1978, s. 283.

⁹ Arystoteles, *Retoryka – poetyka*, Warszawa 1988, s. 283.

okazywania, że się je wyświadczyło, ponieważ świadczy się je wyłącznie ze względu na osobę przyjaciela, a nie z żadnego innego powodu”¹⁰.

Z kolei Ciceron uzasadniał, że o istocie PRZYJAŹNI decyduje „najwyższa zgoda w chęciach, upodobaniach i myślach”¹¹, a jej źródłem jest wzajemna życzliwość. Definiował pojęcie PRZYJAŹNI jako: „zgodność we wszystkich sprawach boskich i ludzkich, połączona z życzliwością wzajemną i miłością”¹².

Przywołani filozofowie mówią o przyjaźni idealnej, opartej na „dzielności etycznej”, sprawiedliwości, życzliwości i wzajemnym szacunku. W podobny sposób rozważa kwestię przyjaźni współczesny znany socjolog i antropolog Francesco Alberoni, który uznając ją za jedną z odmian miłości, twierdzi, że powinna być zorientowana na „ideał moralnej doskonałości”¹³.

Niektórzy aksjologowie i językoznawcy dostrzegają potrzebę odróżniania owej przyjaźni idealnej od przyjaźni prototypowej, traktowanej jako „relacja wiążąca dwie osoby, które pod jakimś ważnym dla nich względem czują się sobie bliskie, a zarazem wzajemnie się szanują, akceptują swoją niezależność i są wobec siebie szczerze”¹⁴. Takie osoby w imię dobra partnera starają się go zrozumieć i w razie potrzeby nieść mu pomoc. Każda z tych osób, mając świadomość, że owe postawy są przyjmowane identycznie przez partnerów, czuje się dobrze i bezpiecznie z przyjacielem bądź też w gronie przyjaciół.

Do cech prototypowych PRZYJAŹNI, czyli cech „najbardziej typowych, najczęściej i najłatwiej kojarzących się z tym słowem”¹⁵, J. Puzynina zalicza: bliskość przyjaciół, wzajemne szanowanie się, akceptację swojej niezależności, szczerłość, pragnienie dobra partnera, gotowość do zrozumienia przyjaciela i niesienia mu pomocy, poczucie bezpieczeństwa. Wydaje się, że do tych cech trzeba by dodać jeszcze kilka cech prototypowych takich jak: bezinteresowność, lojalność, uczciwość, zaufanie i życzliwość.

Natomiast wśród peryferyjnych cech PRZYJAŹNI można by uwzględnić m.in. następujące cechy: wspólnota zainteresowań¹⁶, podobieństwo charakterów, podobieństwo przyzwyczajęń, podobieństwo przekonań itp.

¹⁰ *Ibidem*, s. 159.

¹¹ M.T. Cicero, *Pisma filozoficzne*, t. IV, Warszawa 1963, s. 71.

¹² *Ibidem*, s. 74

¹³ F. Alberoni, *O przyjaźni*, przełożył i wstępem opatrzył M. Czerwiński, Warszawa 1994, s. 43–44

¹⁴ J. Puzynina, *Słowo...*, *op. cit.*, s. 363.

¹⁵ *Ibidem*, s. 366.

¹⁶ Z. Żaron (*Hybrane pojęcia etyczne w analizie semantycznej (Kochaj bliźniego swego)*, Wrocław 1985) zalicza *wspólnotę zainteresowań* do cech prototypowych PRZYJAŹNI. Rację ma jednak J. Puzynina, która stwierdza: „Przyjaźń bywa często opisywana [...] jako relacja oparta na *wspólnocie zainteresowań* czy też pewnym podobieństwie partnerów. Jednakże ani jedno, ani drugie nie wydaje się konieczne dla prototypowej przyjaźni. Poczucie bliskości leżące u podłoża przyjaźni może opierać się np. na podobieństwie wrażliwości, nie zaś zainteresowań, lub też na całkowicie intuicyjnym zaufaniu czy też chęci kontaktu i pomocy, które budzi w nas człowiek bardzo od nas inny” (J. Puzynina, *Słowo...*, *op. cit.*, s. 367).

Ucniowskie rozumienie słowa PRZYJAŹŃ

Badani uczniowie¹⁷ konceptualizują interesujące nas słowo, wykorzystując na pierwszym miejscu kategorię UCZUCIE, a na drugim kategorię WIĘŹ. Najwięcej uczniów (42,3 procent), definiując PRZYJAŹŃ, uznaje ją za uczucie między dwiema lub wieloma osobami. Przykładowo:

Przyjaźń jest to słowo mówiące o uczuciu dwóch lub kilku osób (chl., Tarnów).

Przyjaźń jest to uczucie, które łączy ludzi, ufają sobie wzajemnie, zwierzają się sobie (dz., Kraków).

Przyjaźń jest to bezinteresowne uczucie opierające się na obustronnym zaufaniu i szczerości (dz., Kraków).

Przyjaźń to uczucie, na które trzeba zasłużyć i zapracować (chl., Tarnów).

Przyjaźń to uczucie na ogół między ludźmi w tym samym wieku i o podobnych zainteresowaniach (dz., Kraków).

Uczniowie, interpretując przyjaźń jako uczucie, wskazują na takie jej cechy jak: bezinteresowność, dobroć, szczerość i uczciwość. Uczucie przyjaźni pojawia się, w ich rozumieniu, na ogół między ludźmi w tym samym wieku i o podobnych zainteresowaniach, jest oparte na obustronnym zaufaniu oraz zobowiązuje do bezinteresownej pomocy. Bywa także rozumiane jako „sympatia między ludźmi”. Na taką przyjaźń trzeba, zdaniem respondentów, „zasłużyć i zapracować”, nie wolno jej „sprowokować” u drugich pod wpływem naszej chęci ani też jej niszczyć. Jak widać, jest to zdroworozsądkowe rozumienie przyjaźni, oparte na stereotypach podawczych.

Z kolei 13,11 procent uczniów w sposób eksplicytny interpretuje PRZYJAŹŃ jako więź między ludźmi. Typowe wypowiedzi:

Przyjaźń jest to więź, która występuje między ludźmi (dz., wieś Rudka, woj. przemyskie).

Przyjaźń to więź, jaka wytwarza się między ludźmi na skutek chęci niebycia samotnym. Przyjaciele rozumieją się bez słów (dz., wieś Łopoń, woj. tarnowskie).

Przyjaźń to więź stworzona pomiędzy dwojgiem ludzi, na przykład kobieta z kobietą, mężczyzna z mężczyzną lub nawet kobieta z mężczyzną, co później przeradza się w miłość i przypieczętowanie się ją przed ołtarzem (dz., wieś Osielec, woj. nowosądeckie).

¹⁷ W niniejszym artykule wykorzystuję wyniki badań przeprowadzonych przeze mnie w 1995 roku wśród 1001 piętnastolatków (Zob. R. Jedliński, *Językowy obraz świata wartości w wypowiedziach uczniów kończących szkołę podstawową*, Kraków 2000) oraz wycinkowych prób badawczych z 2005 roku w dwóch drugich klasach Gimnazjum nr 76 w Krakowie (58 uczniów). Ponieważ i w pierwszym, i w drugim przypadku badałem równolatków, którzy w podobny sposób konceptualizują słowo *przyjaźni*, nie dokonuję analizy porównawczej. Być może szersze zakrojone badania porównawcze pozwoliłyby na wyodrębnienie podobieństw i różnic w zakresie interpretacji słowa *przyjaźni* przez młodzież.

Przyjaźń jest to więź pomiędzy ludźmi. Opiera się na przebywaniu razem i wzajemnym wspomagananiu się (chl., Kraków).

Przyjaźń to więzy nierozzerwalne między przyjaciółmi. Jest na dobre i na złe (dz., Kraków).

Owa grupa badanej młodzieży interpretuje pojęcie PRZYJAŹNI jako typ relacji między ludźmi, wymagający przyjęcia przez nich określonych wzajemnych postaw. Jest to więc więź między dwojgiem ludzi lub kilkoma osobami, „między chłopcem i dziewczyną” i wreszcie ogólnie – „między ludźmi”. Są to więzy nierozzerwalne pomiędzy tymi, którzy „nie mają przed sobą tajemnic”. Przeważa jednak opinia, że PRZYJAŹŃ nie musi ograniczać się – w odróżnieniu od miłości – do dwojga osób, ale może obejmować wielu partnerów, także tej samej płci. Ludzie ci „nie opuszczają się w złych chwilach”, „podadzą sobie pomocną dłoń”, są dla siebie „podporą, gdy los nie pieści”. Przyjaciele powinni być jak najczęściej blisko siebie, gdyż „bardzo się lubią”, „lubią ze sobą rozmawiać i bawić się”, „oczekują wzajemnej pomocy”, „nie chcą być samotni” *etc.* Człowiek pozbawiony przyjaźni jest „pusty w środku”, czyli ma pustkę w sercu.

Taki model młodzieńczej przyjaźni odbiega od modelu opisanego przez Francesca Alberoniego¹⁸, który wprowadzić twierdzi, że PRZYJAŹŃ „tworzy się i trwa w spotkaniach”, ale uznaje, że są to spotkania niezbyt częste, nieoczekiwane.

Młodzi ludzie mają świadomość faktu, iż w czasie komunikacji słownej więzy PRZYJAŹNI można albo zacieśnić, albo zniszczyć. Przytaczają fragmenty analizowanych w szkole bajek *Przyjaciele* Ignacego Krasickiego i Adama Mickiewicza pod kątem obnażania fałszywej przyjaźni w prowadzonych przez bohaterów dialogach. Powołują się też na rozmowy bohaterów *Malego Księcia Antoine’a de Saint-Exupéry’ego*, a szczególnie na uwagi Lisa o pozyskiwaniu przyjaciół. Niekiedy sygnalizują rolę rozmów toczonych przez bohaterki *Ani z Zielonego Wzgórza*.

Także w kategorii więzi duża grupa uczniów (24,94 procent) definiuje PRZYJAŹŃ przez podanie jej synonimu – koleżeństwa. Oto typowe wypowiedzi:

Przyjaźń inaczej można nazwać koleżeństwo. Człowiek powinien mieć przyjaciela, bo czasem w trudnych czasach może mu pomóc, ale naprawdę to nie ma jak być szczęśliwym z przyjacielem (dz., wieś Ołpiny, woj. tarnowskie).

Przyjaźń – to słowo określające koleżeństwo, bliskie kontakty z drugim człowiekiem oparte na zaufaniu, akceptacji drugiego takim, jakim jest, pomoc, wspieranie w trudnych chwilach (dz., Tarnów).

Przyjaźń to koleżeństwo między dwiema osobami, które chcą wspólnie spędzać czas, i gdy zajdzie potrzeba – pomagać sobie (dz., Kraków).

Zwraca uwagę to, że przywołana grupa badanych uczniów nazywa osoby, które łączy uczucie przyjaźni, nie tyle „przyjaciółmi”, co „kolegami” („koleżankami”). Znamienny jest też fakt, że na pierwszym miejscu wśród podawanych przez mło-

¹⁸ F. Alberoni, *O przyjaźni*, *op. cit.*, s. 90.

dziez synonimów dla słowa *przyjaźń* znalazł się leksem *koleżeństwo* (165 razy), a obok niego: *kolega* (26), *koledzy* (11), *koleżanka* (12), *koleżeńskość* (9).

Zaprezentowana w wypowiedziach respondentów interpretacja słowa *koleżeństwo* przekracza jego ramy znaczeniowe uwzględnione w *Słowniku Doroszewskiego*: „1. przyjaźń łącząca kolegów, wzajemne przyjazne stosunki między kolegami; bycie koleżeńskim; [...], 2. ogół kolegów i koleżanek”. Oprócz „koleżeńskiej zyczliwości i uczynności” uczniowie wpisują w semantykę słowa *koleżeństwo* zaufanie, nieodwracanie się od siebie w trudnych sytuacjach (tu często morał z bajki *Przyjaciele*). A więc *przyjaźń* rozumiana przez uczniów jako *koleżeństwo* to: „niezawodność”, „szczerłość”, „zgoda”, „szczęśliwe przebywanie”, „rozwiązywanie wspólnych spraw i problemów”.

Zwraca uwagę wyrażenie „szczęśliwe przebywanie”, które może oznaczać przypisywanie wartości szczęścia ciągłym pozytywnym kontaktom koleżeńskim.

Wybory przywołanej interpretacji różnicuje kryterium płci. Chłopcy znacznie częściej od dziewcząt interpretują interesujące nas pojęcie za pomocą synonimów „koleżeństwo” oraz „kolegowanie się” (wyrażenie popularne w środowisku młodzieży wiejskiej).

Cechy przyjaźni w rozumieniu badanych uczniów

Bliskość przyjaciół

Dzięki przyjaźni wiele osób jest blisko siebie (dz., wieś Parądzice, woj. sieradzkie).

To słowo (przyjaźń – R.J.) rozumiem przez ciągłe spotkanie się ludzi, a nie patrzeć na siebie wilczymi oczyma (chł., wieś Żyraków, woj. tarnowskie).

Przyjaźń to chęć bliskiego przebywania ze sobą ludzi i wspólnego spędzania czasu (dz., Kraków).

W rozumieniu uczniów bliskość fizyczna umożliwia zarówno intymną komunikację słowną (np. wyciszony głos, szept itp.), jak i porozumiewanie się mimiczne oraz pantomimiczne. Twierdzą oni, że w kontaktach przyjaciół liczy się nie tylko słowo, ale gest i ruch, szczególnie pomocne przy wyrażaniu emocji. Niekiedy jeden gest znakomicie zastępuje całą sekwencję słowną.

Bliskość fizyczna przyjaciół umożliwia bliskość psychiczną. Uczniowie trafnie zauważają, że PRZYJAŹŃ rodzi się wtedy, gdy partnerzy o zbliżonych osobowościach podobnie postrzegają otaczającą ich rzeczywistość, gdy mają wspólny punkt odniesienia. Taka perspektywa odczytywania tej wartości jest zgodna z konstatacjami wypowiedzianymi przez znawców¹⁹.

¹⁹ P. Pieper, *O miłości*, Warszawa 1981, s. 1039.

Bliskość psychiczna dotyczy przede wszystkim dwóch sfer osobowości: intelektualnej i wolicjonalnej. Bardzo wysoko ceni młodzież postawy moralne przyjaciół, głównie zaś akty woli, podporządkowane czynieniu dobra osobie drugiej (nie można więc patrzeć na drugiego „wilczyimi oczyma”).

W rozumieniu respondentów bliskość przyjaciół sprawia, iż człowiek, jak pisze jeden z uczniów, „pozbywa się samotności i nudy”.

Zaufanie

Przyjaźń zawiązuje się przeważnie między dwojgiem ludzi, którzy mają do siebie zaufanie. Swojemu przyjacielowi możemy zdradzić swoje najskrytsze tajemnice i jesteśmy pewni, że nikt inny się o tym nie dowie (dz., Kraków).

Przyjaźń jest wtedy, gdy dwoje ludzi wzajemnie sobie ufa i powierza najskrytsze tajemnice, wiedząc, że żadne z nich nie zdradzi tego (dz., Tarnów).

Miałam kiedyś przyjaciółkę, ale nie mogłam jej zaufać, gdyż co jej powiedziałam, wszystko wygadała innym (dz., Kraków).

Uczniowie ze szczególną siłą akcentują rolę zaufania w PRZYJAŹNI. Bez zaufania nie mogłaby ona zaistnieć, a w przypadku jej trwania zaufanie raz naruszone niszczy ją. Młodzież w pełni potwierdza opinię Francesca Alberoniego²⁰, odnoszącą się do niezwykle ważnej kwestii znaczenia zaufania w czasie rodzenia się i utrwalania PRZYJAŹNI.

Szczerłość

Przyjaźń jest szczerą, płynie prosto z serca, nie jest czymś udawanym. Przyjaciele są to ludzie, którzy mogą na siebie liczyć w trudnych sytuacjach i nie tylko (dz., Tarnów).

Przyjaźń to trwałe i szczere związki pomiędzy dwojgiem lub więcej ludzi. Prawdziwa przyjaźń to taka, która przetrwa „burze”, chwilowe zalamania. Pomiędzy przyjaciółmi nie powinno być tajemnic (dz., wieś Wrocimowice, woj. krakowskie).

Przyjaźń musi być szczerą. W przyjaźni nie wolno grać, trzeba być sobą (dz., Kraków).

PRZYJAŹŃ w rozumieniu uczniów polega na przyjmowaniu przez przyjaciół otwartych postaw, sprzyjających mówieniu prawdy, a więc i ujawnianiu autentycznych myśli, uczuć oraz zamiarów.

PRZYJAŹŃ, rozpatrywana przez młodzież w aspekcie etycznym, obliuguje do szczerości. Każdy przejaw braku szczerości, nieuczciwości powoduje głęboką erozję, a nawet wygaśnięcie owego uczucia.

W opinii uczniów kłamstwo i obłuda jako antywartości nie mogą się mieścić w ramach uczucia przyjaźni. Potwierdzają oni sąd Zofii Zaron²¹, iż właśnie szczerłość

²⁰ F. Alberoni, *O przyjaźni*, op. cit., s. 38.

²¹ Z. Zaron, *Wybrane pojęcia...*, op. cit., s. 47.

pozwała przyjaciółom dzielić się swymi najskrytszymi myślami, pozwala w czasie spotkań „głośno myśleć”, bez narażania się na negatywne oceny.

Zdaniem niewielkiej grupy uczniów, PRZYJAŹŃ szczerza „płynnie prosto z serca”.

Chęć zwierzania się

Każdy człowiek ma w swoim życiu przyjaciela czy przyjaciółkę. A słowo przyjaźń to znaczy, że dwie osoby, które przyjaźnią się ze sobą, mówią sobie o swoich problemach rodzinnych czy innych, zwierzają się z różnych rzeczy, bo mają do tej osoby zaufanie (dz., Trzebinia, woj. katowickie).

Ważna jest przyjaźń między dwiema koleżankami, które mogą zwierzać się, opowiadać o swoich radościach i kłopotach (dz., Kraków).

Nie wyobrażam sobie życia bez przyjaźni. Jest się komu zwierzyć, wyzalić się w trudnych dla nas momentach. Jest się pewnym, że ma się osobę, na której ci zależy i jej na tobie. Gdy powierzy się jej sekret, żąda się od niej tajemniczości. Gdy powierza się jej sekrety, jest się pewnym, że ona ich dochowa (dz., Zamość).

Ważnym składnikiem młodzieżowego pojęcia przyjaźni jest możliwość prowadzenia rozmów, w czasie których można zwierzać się przyjaciółom. Tę sprawę akcentują przede wszystkim dziewczęta, które pragną znaleźć w osobie przyjaciółki powierniczkę swoich myśli i sekretów.

Istotę zwierzania się uczniowie oddają za pomocą wyrażen potocznych, np.: „mówić sobie o swoich problemach rodzinnych i innych”, „opowiadać o swoich przeżyciach”, „wyzalić się w trudnych dla nas momentach”, „powierzać sobie nawzajem swoje sekrety”, „powiedzieć wszystko to, co dobre, ale i to, co złe”. Ich zdaniem, zwierzać się można tylko przyjacielowi, który umie dochować tajemnicy („niczego nie rozpowie” oraz „niczego nie zdradzi”).

Gołowość niesienia pomocy

Przyjaźń to wzajemne pomaganie sobie (dz., wieś Bolesławiec, woj. tarnowskie).

Przyjaźń to pomoc w biedzie czy w trudnej sytuacji i trudnych sprawach (dz., wieś Korzenna, woj. nowosądeckie).

Przyjaźń to umiejętność pomagania sobie w trudnych sytuacjach, wyciągnięcie dłoni od kogoś, kto tego potrzebuje (dz., Kraków).

Wedle uczniów, prawdziwa PRZYJAŹŃ wymaga od ludzi wzajemnego udzielania pomocy w trudnych okolicznościach życiowych oraz duchowego wspierania się. Wymieniane są potrzeby bytowe („pomóc komuś w biedzie czy w trudnej sytuacji”, „wsparcie finansowe”), ale częściej psychiczne („okazać serce”, „wsparcie duchowe”, „pocieszenie”, „gdy jestem załamana lub w depresji, przyjaciel zawsze mi pomoże”). Niektórzy respondenci używają wyrażen „okazać serce”, „wsparcie duchowe”, „pocieszyć”. Z całą wyrazistością ujawnia się wymiar wartościujący takich wyrażen, odwołujących się m.in. do roli serca jako siedliska pozytywnych uczuć.

Akceptacja równości partnerów

W przyjaźni jeden nie może się wywyższać nad drugiego (chl., wieś Jodłówka Tuchowska, woj. tarnowskie).

Przyjaźń to równość wobec drugiej osoby i jej zrozumienie (chl., Tarnów).

Przyjaźń to związek ludzi oparty na równości i zaufaniu (chl., Kraków).

Przyjaźń opiera się na równości ludzi, którzy się uważają za przyjaciół (dz., Kraków).

O równości partnerów-przyjaciół pisze w sposób pośredni wielu uczniów. Eksplicytnie wypowiada się na ten temat tylko siedmiu respondentów. Z dużym prawdopodobieństwem można stwierdzić, że większość badanej młodzieży uświadamia sobie, że w związkach opartych na przyjaźni obowiązuje równość partnerów, oznaczająca typ stosunków osobowych, który nie ma charakteru hierarchicznego.

Z punktu widzenia badanych uczniów znaczeniami peryferyjnymi PRZYJAŹNI są: bezinteresowność, serdeczność oraz wierność.

Podsumowując, można stwierdzić, iż uczniowskie interpretacje słowa PRZYJAŹŃ przekraczają ramy znaczeniowe definicji zamieszczonych w słownikach języka polskiego, które uwzględniają tylko dwie kategorie: STOSUNKI MIĘDZYLUDZKIE i WIĘŹ. Gimnazjaliści, wykorzystując kategoryzację psychologiczną i kategoryzację społeczną, na pierwszym miejscu umieszczają kategorię UCZUCIE, a na drugim kategorię WIĘŹ. Do cech konotujących znaczenia prototypowe PRZYJAŹNI zaliczają: 1. bliskość przyjaciół, 2. zaufanie, 3. szczerłość, 4. chęć zwierzenia się, 5. gotowość niesienia pomocy, 6. akceptację równości partnerów. Natomiast w obrębie znaczeń peryferyjnych umieszczają: 1. bezinteresowność, 2. serdeczność, 3. wierność.

Interpretacja słowa PRZYJAŹŃ przez młodzież jest uwarunkowana wieloma czynnikami psychologicznymi i społeczno-kulturowymi. Daje o sobie znać nasilona uczuciowość w okresie dorastania, ale także i wiedza o przyjaźni jako uczuciu młodocianych bohaterów utworów literackich czy też filmowych. Również interakcje społeczne, szczególnie zaś w szkolnych sytuacjach komunikacyjnych, wyraziście wyznaczają uczniowskie sposoby pojmowania PRZYJAŹNI.

Objaśnienia skrótów

- chl. – chłopiec
- cz. – czeski
- czas. – czasownik
- dz. – dziewczyna
- ogłsłow. – ogólnosłowiański
- ps. – prasłowiański
- ros. – rosyjski
- s.-ch. – serbsko-chorwacki

- scs. – staro-cerkiewno-słowiański
woj. – województwo
ż. – żeński

PRZYJAŹŃ / FRIENDSHIP as a Value in Comprehension of Pupils Attending Comprehensive Schools

Abstract

The paper concerns selected issues of ways of understanding PRZYJAŹŃ/FRIENDSHIP by comprehensive school pupils.

Empirical study proves that pupils' interpretation of the word PRZYJAŹŃ/FRIENDSHIP goes beyond semantic frames of definitions published in dictionaries of the Polish language that take into account only two categories: STOSUNKI MIĘDZYLUDZKIE/INTERPERSONAL RELATIONSHIPS and WIĘŹ/A TIE. Pupils of comprehensive schools, using psychological categorization and social categorization, place as the first the category UCZUCIE/FEELING and as the second one the category WIĘŹ/A TIE. Among features connoting prototypical meaning pupils count: 1. close friendship, 2. trust, 3. sincerity, 4. desire to confide, 5. readiness to come to somebody's help, 6. acceptance of partners' equality. Among peripheral meanings pupils number: 1. disinterestedness, 2. heartiness, 3. loyalty.

Interpretation of the word PRZYJAŹŃ/FRIENDSHIP by young people is conditioned by many psychological and socio-cultural factors.